

Grinova O. M. Theoretical analysis of the problem of mechanisms personality youth age life way self design is researched in the article. Interpretations of concept "life way self design" at works of modern scientists are analysed. It is educed, that, in process of life way self design, personality construct his sense-of-life orientations and embodies them in the life way project of the future - vital aims, plans. The mechanism of personality's comprehension of his own "Self" and his life is a reflection. An existential reflection integrates all other types of reflection and supply the comprehension of human life in integrated spational and temporal continuum in youth. Personality constructs the system of authorial sense-of-life orientations facilities with tools of existential reflection in youth agr. It is researched, that the administrative decision is the mechanism of constructing of project in the theory of planning. The mechanism of acceptance of life decisions makes actual a creation of different variants of organization of life's activity, directed to achievement of life aims in processes of life way self design of youngsters. Comparison of the constructed variable life decisions and ideal project of the life, choise of the best life decision, which in realizes an ideal life project in the conditions of personality's social interaction the best, is realized by the mechanism of authorial life choice of a youngsters. An authorial life choice is carried out by an individual on bases of personality's freedom, autonomies from social determination, and also on admission of responsibility for realization of the choice. A mechanism, which provides embodiment of authorial personality's life project in his life activity, is subject self-determination. In processes of his comprehension as an exclusively author and at the same time of performer of the his life project, personality of youth age becomes the subject of his life.

Keywords: life way self design, personality, youth age, mechanisms, existential reflection, acceptance of life decisions, authorial life choice, subject self-determination of process of life activity.

Відомості про автора:

Грінцова Ольга Михайлівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології факультету філософської освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, grineva_olga@ukr.net.

Information about the author:

Grinova Olga – PhD Psychology, assistance professor, assistance professor of the Chair of psychology Institute of pholosophical science and education National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine, grineva_olga@ukr.net.

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 159.925: 159.954

© А. А. Дереча, 2017

А. А. Дереча (м. Переяслав-Хмельницький)

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТА ЯКІСНОЇ СВОЄРІДНОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ ТА ОБРАЗНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Дереча А. А. Емпіричне дослідження рівня розвитку та якісної своєрідності вербальної та образної креативності школярів. У статті обґрунтовано актуальність дослідження проблеми креативності особистості на сучасному етапі розвитку науки і суспільства. На сьогодні проводиться недостатньо досліджень у галузі психології, у яких розкривається динаміка креативності дітей шкільного етапу соціалізації.

Аргументовано доцільність та ефективність використання батареї тестів Е. Торренса для дослідження вербальної та образної креативності школярів. Обмеження у часі, які ввів Е. Торренс, дозволили стандартизовано вимірювати креативність та порівнювати людей різного віку за рівнем розвитку цієї характеристики.

Подано результати емпіричного дослідження рівнів розвитку та якісної своєрідності загального та парціальних показників вербальної та образної креативності у молодшому шкільному, підлітковому та старшому шкільному віці. Серед досліджуваних молодшого шкільного, підліткового та старшого шкільного віку креативів з високим рівнем зазначених видів креативності не виявлено. Для молодших школярів притаманний високий порівняно з іншими показник образної креативності «розробленість», що пояснюється схильністю дітей до деталізації. У досліджуваних підлітків та старших школярів виявлено, що парціальні показники образної креативності знаходяться дещо на вищому рівні, ніж парціальні показники вербальної креативності.

Аналіз результатів дослідження встановив, що зі збільшенням віку досліджуваних школярів не відбувається росту (а за деякими показниками відбувається спад) як загального, так і парціальних показників вербальної та образної креативності. Доцільно проводити розвивальну роботу щодо підвищення рівня креативності у школярів.

Ключові слова: творчі здібності, дивергентне мислення, креативність, загальні показники вербальної та невербальної креативності, парціальні показники вербальної креативності (продуктивність, гнучкість, оригінальність), парціальні показники невербальної креативності (продуктивність, оригінальність, розробленість, опір замиканню).

Постановка проблеми. У наш час творчий розвиток дитини є однією з найбільш гострих проблем навчання. Особливо сильно вона виступає, коли ми звертаємо свою увагу на розвиток обдарованих дітей. З переходом до шкільного навчання ці діти часто потрапляють до категорії неблагополучних, тих, які спричиняють багато неприємностей і школі, і батькам. Можливий варіант, коли дитина поступово стає «як усі»: припиняє ставити зайві питання, виявляти свою творчість, що не знайшла розуміння у традиційній системі навчання, та ініціативність. У зв'язку з цим, раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих та талановитих дітей складає нагальне завдання удосконалення системи дошкільної та шкільної освіти.

Аналіз наукових досліджень. З середини минулого століття одним з головних напрямів у дослідженні генезису інтелектуального розвитку стало вивчення творчих здібностей (креативності). Все більша кількість психологів визнають, що творчі здібності не є синонімом пізнавальних здібностей чи здібностей до навчання.

Історично склалося так, що питання обдарованості, творчості та креативності є предметом загальної психології і досить часто розглядаються поза контекстом вікового розвитку особистості. Якщо ж вікові аспекти й аналізуються, то при цьому акцент робиться або на випередженні вікових норм, або на сенситивних періодах розвитку окремих психічних функцій. Розгляд креативності у контексті вікового розвитку особистості дозволить поставити цілий ряд наукових проблем, серед яких чи не найважливішим є проблеми виявлення механізмів диференціації дітей за здібностями, врахування вікових процесів при побудові програм розвитку креативності та ін.

Не зважаючи на те, що креативність досліджувалася як психологічний феномен багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Ф. Баррон, Д. Харрінгтон, Дж. Рензуллі, Р. Стернберг, М. Воллах, Н. Коган, С. Медник, Я. Пономарьов, В. Моляко, В. Дружинін, Д. Богоявленська, О. Тихомиров, В. Ярошевський, О. Матюшкін та ін.),

вона й до сьогодні постає у вигляді частин головоломки, зібрати яку повністю ще нікому не вдавалося.

Дослідженням вікових особливостей креативності займалися Д.Богоявленська Л. Виготський, Ю. Гільбух, В. Дружинін, А. Леві, Н.Лейтес, А. Мелік-Пашаєв, В. Моляко, О.Матюшкін, Б. Неменський, Л.Обухова, В.Рибалко, Н. Хазратова, Ф. Баррон, Дж. Гілфорд, Е. Торренс та багато інших.

Здійснивши теоретичний аналіз психологічної літератури з даної проблеми, ми з'ясували, що на сьогодні проводиться недостатньо досліджень, у яких би розкривалася динаміка креативності дітей шкільного етапу соціалізації.

Мета статті полягає у емпіричному дослідженні особливостей динаміки вербальної та образної креативності дітей молодшого шкільного, підліткового та старшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Одне з найбільш важливих питань при вивченні креативності полягає в тому, чи можливо її достовірно та ефективно виміряти. У літературі можна знайти багато методик вимірювання креативності, які розрізняються як за формою, так і за суттю. Існують шкали для оцінки якостей особистості, опитувальники стосовно творчої діяльності, когнітивні задачі, експертні оцінки креативності. Найбільш важливими тестами креативності вважаються тести на дивергентне мислення Дж. Гілфорда та більш пізні тести на творче мислення Е. Торренса.

Саме тому для діагностики креативності дітей шкільного віку ми використали батарею тестів Е. Торренса. Незважаючи на численну критику тестологічного підходу, тест Е. Торренса заслужено вважається класичним у сфері психодіагностики креативності. Різноманітність добре підібраних завдань дає досліджуваному великі можливості для виявлення креативних здібностей.

Створюючи свій тест, Е. Торренс опирався на теорію дивергентного мислення Дж. Гілфорда, а також аналіз творчих досягнень відомих вчених, артистів, письменників. Тест діагностує креативні здібності, які виявляються у творчій продуктивності. Кожен субтест Тесту Е.Торренса є поліфакторним та додає щось унікальне до тестової батареї у цілому. Ті обмеження у часі, які ввів Е. Торренс, дозволили стандартизовано вимірювати креативність та порівнювати людей різного віку за рівнем розвитку цієї характеристики.

Незважаючи на певні обмеження, у наш час тест креативності Е.Торренса можна вважати найбільш фундаментальним інструментом для вимірювання креативності. Е. Торренс підкреслював, що на сьогоднішній день ні один дослідник не може визначити кількість та види тестових завдань для того, щоб дати повний огляд характеристик креативного мислення. При цьому він вважав, що запропонований ним тест відображає більшу їх частину. Дійсно, слід визнати, що велика кількість різноманітних завдань тесту значно збільшує ймовірність того, що він охоплює найбільш важливі креативні функції.

Вербальна батарея тесту Е. Торренса складається з семи субтестів, спрямованих на вимірювання різних аспектів вербальної креативності. Образна батарея тесту Е. Торренса складається з трьох субтестів.

Е. Торренс відмічав, що показник «Вербальна креативність» (ВК) більш стабільно і надійно відбиває загальну креативність особистості. Вербальна креативність чутлива до розвиваючих впливів. Більш стабільно та надійно творчий потенціал особистості відображається в узагальненому показнику «Образна креативність» (ОК).

До вибірки нашого дослідження увійшли діти молодшого шкільного віку (8-9 років), діти підліткового віку (12-13 років) та діти старшого шкільного віку (15-16 років) загальною кількістю 66 осіб. Тестування в усіх трьох вікових категоріях проводилося у груповій формі. Вербальна і образна батареї проводилися у різні дні.

Аналіз середньогрупових показників ВК і ОК школярів. Середній груповий загальний показник ВК молодших школярів, так і її середні групові парціальні показники перебувають у межах норми. У досліджуваних зазначеного віку середній груповий загальний показник ОК та парціальні показники продуктивності, оригінальності та опору замиканню перебувають у межах норми. Виняток становить показник розробленості, що знаходиться вище середньостатистичної норми (66,5 Т-балів) (табл. 1).

У респондентів-підлітків та респондентів-старшокласників середні групові загальний показник ВК, парціальні показники вербальної продуктивності та гнучкості перебувають на рівні нижче норми. Парціальний показник вербальної оригінальності у досліджуваних підлітків знаходиться у межах норми. Загальний показник ОК та всі її парціальні показники виявлені на рівні норми (див. табл. 1).

Рівневий аналіз структури вербальних креативних здібностей. Як показують дані в табл. 2, у досліджуваних школярів не виявлено загальних та парціальних показників вербальної та образної креативності на високому рівні та вище норми. Виняток становить показник вербальної оригінальності у підлітків – у 5% респондентів він перебуває на рівні вище норми.

Слід відмітити, що у молодших школярів жоден із зазначених показників не виявлений на низькому рівні розвитку. Незначний їх відсоток мають загальний та парціальні показники ВК на рівні нижче норми. У переважної частини опитаних дані показники перебувають на рівні середньостатистичної норми.

Таблиця 1

Середні групові значення показників креативності за Тестом Є.П.Торренса у дітей шкільного віку

Показник		Молодші школярі	Підлітки	Старші школярі		
Вербальна креативність	продуктивність	Т-шк	43,7	33,9	34,9	
		рівень	норма	нижче норми	нижче норми	
	гнучкість	Т-шк	44,6	35,9	35,6	
		рівень	норма	нижче норми	нижче норми	
	оригінальність	Т-шк	45,3	46,4	43,1	
		рівень	норма	норма	норма	
	загальний	Т-шк	44,5	38,8	37,8	
		рівень	норма	нижче норми	нижче норми	
	Образна креативність	продуктивність	Т-шк	46,7	45,7	48,9
			рівень	норма	норма	норма
оригінальність		Т-шк	44,3	43,6	45,8	
		рівень	норма	норма	норма	
розробленість		Т-шк	66,3	53,0	57,0	
		рівень	вище норми	норма	норма	
опір замиканню		Т-шк	45,4	41,7	42,7	
		рівень	норма	норма	норма	
загальний		Т-шк	52,7	46,0	48,6	
		рівень	норма	норма	норма	

Переважаюча частина досліджуваних підлітків мають загальний та парціальні показники на рівні нижче норми. Виняток становить показник вербальної оригінальності у даної вікової групи, який перебуває на рівні середньостатистичної норми у 85% опитаних.

Значний відсоток старшокласників мають загальний та парціальні показники ВК на низькому рівні та на рівні нижче норми.

Таблиця 2

Рівневі характеристики (у %) парціальних показників ВК школярів

		Рівні				
		Низький рівень	Нижче норми	Норма	Вище норми	Високий рівень
Тп	Молодші школярі	0	28	72	0	0
	Підлітки	15	70	15	0	0
	Старші школярі	33,3	33,3	33,3	0	0
Тг	Молодші школярі	0	32	68	0	0
	Підлітки	15	55	30	0	0
	Старші школярі	33,3	33,3	33,3	0	0
То	Молодші школярі	0	12	88	0	0
	Підлітки	0	10	85	5	0
	Старші школярі	23,8	42,9	33,3	0	0
ВК	Молодші школярі	0	20	80	0	0
	Підлітки	0	70	30	0	0
	Старші школярі	19	42,9	38,1	0	0

Примітка:

Тп – показник вербальної продуктивності;

Тг – показник гнучкості;

То – показник вербальної оригінальності,

ВК – вербальна креативність.

Рівневий аналіз структури образних креативних здібностей школярів.

Дані з табл. 3 демонструють, що у значного відсотка досліджуваних школярів трьох вікових груп загальний та парціальні показники ОК виявлені на середньому рівні розвитку.

Низький рівень розвитку виявлено лише у показника опору замиканню - у 16% молодших школярів та у 4,8% старшокласників. Щоб створити оригінальний малюнок досліджувані повинні протидіяти прагненню завершити фігури найпростішим шляхом, утримуючись від первинного імпульсу негайно замкнути фігуру. Нетворчі люди схильні приймати рішення передчасно, без врахування всієї доступної інформації. Вони завершують фігури негайно – прямими або ламаними лініями, виключаючи можливість для створення більш сильних, оригінальних малюнків.

Показник образної продуктивності перебуває у межах норми у переважній частині досліджуваних школярів. У 9,5% опитаних старших школярів даний показник виявлено на рівні вище норми.

Уваги заслуговує показник ОК розробленості, який виявлено на високому рівні у 40% молодших школярів, на рівні вище середнього у 24% молодших школярів, 20% підлітків та у 42,8% опитаних старшокласників. Це може свідчити про високу успішність учнів, високу винахідливість та конструктивну діяльність.

Таблиця 3

Рівневі характеристики (у %) парціальних показників ОК школярів

		Рівні				
		Низький рівень	Ниже норми	Норма	Вище норми	Високий рівень
Тп	Молодші школярі	0	24	76	0	0
	Підлітки	0	15	85	0	0
	Старші школярі	0	14,3	76,2	9,5	0
То	Молодші школярі	0	20	76	0	4
	Підлітки	0	25	70	5	0
	Старші школярі	0	38,1	57,1	4,8	0
Тр	Молодші школярі	0	4	32	24	40
	Підлітки	0	0	75	20	5
	Старші школярі	0	4,8	47,6	42,8	4,8
Тз	Молодші школярі	16	12	68	4	0
	Підлітки	0	55	40	5	0
	Старші школярі	4,8	33,3	57,1	4,8	0
НВК	Молодші школярі	0	8	76	12	4
	Підлітки	0	5	90	5	0
	Старші школярі	0	9,5	85,7	4,8	0

Примітка:

Тп – показник образної продуктивності;

То – показник образної оригінальності;

Тр – показник розробленості;

Тз – показник опору замиканню,

НВК – образна креативність.

Висновки. Отже, здійснивши аналіз результатів емпіричного дослідження, ми встановили, що зі збільшенням віку досліджуваних школярів не відбувається росту (а за деякими показниками відбувається спад) як загального, так і парціальних показників вербальної та образної креативності. Серед досліджуваних дітей молодшого, підліткового та старшого шкільного віку креативів з високою вербальною чи невербальною креативністю не виявлено.

У досліджуваних підлітків виявлено, що парціальні показники ОК знаходяться дещо на вищому рівні, ніж парціальні показники ВК. Незважаючи на це, серед досліджуваних підлітків-школярів креативів з ОК вище норми або високою не виявлено.

Особливістю досліджуваних старшого шкільного віку є їх здатність продукувати у вербальній формі невелику кількість одноманітних ідей, які мало відрізняються від очевидних, загальноприйнятих, банальних.

Література

1. Банзелюк Е. И. Возрастная динамика показателей креативности у детей 6-9 лет / Е. И. Банзелюк // Вопросы психологии. – 2008. - № 3. – С. 5 – 18.
2. Богоявленская Д. Б. К вопросу о дивергентном мышлении / Д. Б. Богоявленская, И. А. Сусоколова // Психологическая наука и образование. – 2006. - № 1. – С. 85-96.
3. Дружинин В. Н. Проблема одаренности и структура способностей // Основы психодиагностики / Под ред. А.Г.Шмелева. – Москва, Ростов-на-Дону: «Феникс», 1996. – 280 с.
4. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 448с. : ил. (серия «Мастера психологии»).
5. Любарт Т. Психология креативности / [Т.Любарт, К.Муширу, С.Тоджман, Ф.Зенасни; пер. с фр.]. – М.: «Когито-Центр», 2009. – 215 с.
6. Музика О. Л. Розвиток здібностей та обдарованості в процесі вікового розвитку особистості / О. Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [за ред. В.О. Моляко]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. – Т. 12, вип. 2. – С. 142-148.
7. Туник Е.Е. Диагностика креативности. Тест Торренса. Методическое руководство / Е.Е.Туник. – СПб.: Иматон, 1998. – 176 с.
8. Туник Е.Е. Психодиагностика творческого мышления / Е.Е.Туник. – СПб.: Дидактика Плюс, 2002. – 214 с.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. Banzelyuk E. I. Vozrastnaya dinamika pokazateley kreativnosti u detey 6-9 let / E. I. Banzelyuk // Voprosyi psihologii. – 2008. - # 3. – S. 5 – 18.
2. Bogoyavlenskaya D. B. K voprosu o divergentnom myishlenii / D. B. Bogoyavlenskaya, I. A. Susokolova // Psihologicheskaya nauka i obrazovanie. – 2006. - № 1. – S. 85-96.
3. Druzhinin V. N. Problema odarennosti i struktura sposobnostey // Osnovyi psihodiagnostiki / Pod red. A.G.Shmeleva. – Moskva, Rostov-na-Donu: «Feniks», 1996. – 280 s.
4. Ilin E. P. Psihologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti / E. P. Ilin. – SPb. : Piter, 2009. – 448s. : il. (seriya «Mastera psihologii»).
5. Lyubart T. Psihologiya kreativnosti / [T.Lyubart, K.Mushiru, S.Todzhman, F.Zenasni; per. s fr.]. – M.: «Kogito-Tsentr», 2009. – 215 s.
6. Muzyka O. L. Rozvytok zdibnostei ta obdarovanosti v protsesi vikovoho rozvytku osobystosti / O. L. Muzyka // Aktualni problemy psykholohii: Problemy psykholohii tvorchosti ta obdarovanosti. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy / [za red. V.O. Moliako]. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I.Franka, 2007. – T. 12, vup. 2. – S. 142-148.
7. Tunik E.E. Diagnostika kreativnosti. Test Torrensa. Metodicheskoe rukovodstvo / E.E.Tunik. – SPb.: Imaton, 1998. – 176 s.
8. Tunik E.E. Psihodiagnostika tvorcheskogo myishleniya / E.E.Tunik. – SPb.: Didaktika Plyus, 2002. – 214 s.

Дереча А. А. Эмпирическое исследование уровня развития и качественного своеобразия вербальной и образной креативности школьников. В статье обоснована актуальность исследования проблемы креативности личности на современном этапе развития науки и общества. В настоящее время проводится недостаточно исследований в области

психології, в яких розкривається динаміка креативності дітей шкільного етапу соціалізації.

Доведена целесообразність і ефективність використання батареї тестів Е. Торренса для дослідження вербальної і образної креативності школярів. Ограничення во времени, которые ввел Э. Торренс, позволили стандартизовано измерять креативность и сравнивать людей разного возраста по уровню развития этой характеристики.

Представлены результаты эмпирического исследования уровней развития и качественного своеобразия общего и парциальных показателей вербальной и образной креативности в младшем школьном, подростковом и старшем школьном возрасте. Среди исследуемых младшего школьного, подросткового и старшего школьного возраста креативов с высоким уровнем указанных видов креативности не обнаружено. Для младших школьников присущ высокий по сравнению с другими показателем образной креативности «разработанность», что объясняется склонностью детей к детализации. У исследуемых подростков и старших школьников выявлено, что парциальные показатели образной креативности находятся несколько на высшем уровне, чем парциальные показатели вербальной креативности.

Анализ результатов исследования показал, что с увеличением возраста исследуемых школьников не происходит роста (а по некоторым показателям происходит спад) как общего, так и парциальных показателей вербальной и образной креативности. Целесообразно проводить развивающую работу по повышению уровня креативности у школьников.

Ключевые слова: творческие способности, дивергентное мышление, креативность, общие показатели вербальной и образной креативности, парциальные показатели вербальной креативности (беглость, гибкость, оригинальность), парциальные показатели образной креативности (беглость, оригинальность, разработанность, сопротивление замыканию).

Derecha A. A. Empirical research of the level of development and qualitative originality of verbal and figurative creativity of schoolchildren. In the article it is proved actuality of research of personality's creativity problem on the modern stage of science and society development. Today conducted enough research in psychology, which reveals the dynamic creativity of school socialization stage.

It is argued expediency and efficiency of the use of E. Torrens's tests battery for research of schoolchildren's verbal and figurative creativity. Limit the time that introduced the E. Torrance allowed by measure and compare the creative people of all ages on the development of this feature.

It is given the results of empirical research of the levels of development and qualitative originality of general and partial verbal and figurative creativity indexes at junior school, juvenile and senior school age. Of junior school, none of these indicators are not detected at low levels of development Among invest gated of junior school, juvenile and senior school age it is not educed the creative with high level of the marked types of creativity. For junior schoolchildren it is inherent high index of figurative creativity «working-out» comparatively with others, that is explained by tendency of children to specification. It is educed for the investigated teenagers and senior schoolchildren, that partial indexes of figurative creativity are on some higher level than partial indexes of verbal creativity.

The analysis of research results determined that with the increase of the investigated schoolchildren's age thereisnot increase(and there is a slump on some indexes) both general and partial indexes of verbal and figurative creativity. It is advisable to carry out developmental work to enhance creativity in students.

Keywords: creative capabilities, divergence thought, creativity, general indexes of verbal and un verbal creativity, partials' indexes of verbal creativity (productivity, flexibility, originality), partials' indexes of un verbal creativity (productivity, originality, worked out, resistance to shorting).

Відомості про автора:

Дере́ча Алла́ Анато́ліївна – старший викладач кафедри психології Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м.Переяслав-Хмельницький, Україна, alladerecha@ukr.net.

Information about the author:

Derecha Alla Anatoliivna – Senior lecturer Psychology department State higher education institution H. Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogy University, Ukraine, e-mail: alladerecha@ukr.net.

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 159.923.2

© Iryna Durkalevych, 2017

Iryna Durkalevych (m. Krosno)

ZNACZENIE POZUCIA WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI W ZAWODZIE NAUCZYCIELA**Durkalevych Iryna. Znaczenie poczucia własnej skuteczności w zawodzie nauczyciela.**

W artykule przedstawiono poczucie własnej skuteczności nauczyciela pod kątem społeczno-poznawczej teorii Alberta Bandury. Wyjaśniono znaczenie poczucia własnej skuteczności oraz czynników zasadniczo wywierających na nią wpływ. Istotnym aspektem w niniejszym opracowaniu jest próba podkreślenia znaczenia poczucia własnej skuteczności dla zdrowia psychicznego jednostki w nawiązaniu do teorii Villego Lehtinena.

Celem pracy było ukazanie znaczenia poczucia własnej skuteczności w zawodzie nauczyciela w oparciu o teoretyczne oraz empiryczne opracowania z zakresu tej problematyki autorstwa m. in.: A. Bandura (1977), R. Schwarzer, S. Hallum (2008), D. H. Schunk (2003), D. H. Schunk, B. J. Zimmerman (2007), E. M. Skaalvik, S. Skaalvik (2016), J. A. Ross (1994) i in.

Zwrócono uwagę na funkcjonowanie nauczycieli z niskim oraz wysokim poczuciem własnej skuteczności. Udowodniono, że wysokie poczucie własnej skuteczności nauczyciela przewiduje jego zaangażowanie w pracę, daje poczucie satysfakcji, niższy poziom wypalenia zawodowego oraz zmniejszony zamiar opuszczenia zawodu. Niskie poczucie własnej skuteczności nauczyciela koreluje z brakiem motywacji do działania, niskim zaangażowaniem w pracę, preferowaniem rutynowych działań, częstszym krytykowaniem uczniów, brakiem wytrwałości, podatnością na frustrację i rezygnowaniem z zawodu. W artykule również przeanalizowano i wskazano źródła konstruktywnego rozwoju poczucia własnej skuteczności nauczyciela. Zwrócono uwagę na znaczenie poczucia własnej skuteczności nauczyciela dla osiągnięć akademickich uczniów.

Słowa kluczowe: poczucie własnej skuteczności, poczucie własnej skuteczności nauczyciela, geny, środowisko, społeczno-poznawcza teoria, zdrowie psychiczne, źródła poczucia własnej skuteczności, osiągnięcia akademickie uczniów.

Zarys problematyki.**Poczucie własnej skuteczności**

Poczucie własnej skuteczności odgrywa istotną rolę w profesjonalnej działalności nauczyciela. Jak twierdzą naukowcy m.in. C. Day [6], R. Schwarzer, S. Hallum [18], D. H. Schunk [16], D. H. Schunk, B. J. Zimmerman [17], E. M. Skaalvik, S. Skaalvik [19], J. A. Ross [14], B. J. Zimmerman [24], wiara w siebie pedagoga jest podstawą dobrego nauczania oraz osiągnięć uczniów.